

---

---

# ФІЛОСОФІЯ

---

---

Путров С. Ю.

## СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬКОГО ПІДХОДУ ДО БІОСОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

*Здоров'я є базовою умовою реалізації продуктивної професійної діяльності людини, пріоритетною цінністю, що забезпечує активність людини у всіх видах діяльності і реалізацію її життєвих смислів, продуктивність яких корелюється з її способом життя. Філософський підхід дозволяє розглядати здоров'я людини як складне соціопсихобіологічне явище, яке відображає культурний, інтелектуальний, креативний та професійний потенціал нації.*

*Ключові слова: філософський підхід, біосоціальні технології, здоров'я людини.*

Здоров'я є вищою безумовною цінністю людини, що забезпечує її активність і творчість. На стан здоров'я впливають природні, генетичні та соціальні чинники, при цьому останні найбільше. Дослідження співвідношення здоров'я особи опосередковано вивчали багато вчених: у професійній адаптації (А.А. Крилов, Б.Ф. Ломів), у психофізіологічній адаптації (Ф.Б. Березін, В.П. Скарбніків, Ц.П. Короленко), у професійному здоров'ї (І.Н. Гурвіч, Г.С. Нікіфоров, В.А. Пономаренко), в адаптації до екстремальних умов (В.Н. Абрамова, Г.В. Ложкін, В.Г. Зазикін, О.І. Жданов, М.Ф. Сікач й ін.). Уперше В.М. Мясищев, а потім П.К. Анохін і О.М. Леонтьєв вивчали людину як біопсихосоціальну істоту.

Нині найактуальнішою є проблема збереження здоров'я нації. Погіршення стану довкілля, в якому живе людство, та різке зростання кількості шкідливих психогенних впливів призвело до частих нервово-психічних розладів та соматичних захворювань. Як зазначають Ю. Небесний та І. Воробйова, «особливої актуальності у зв'язку з цим набувають дидактогенні захворювання, що дедалі частіше

спостерігаються у дітей шкільного віку. Але зростання якості рівня життя сучасного населення в період переходу нашої держави до шляху сталого розвитку не повинно здійснюватися за рахунок наступних поколінь» [7, 5].

У сучасний період тему здоров'я активно досліджують. Сьогодні науковці нараховують близько 300 визначень цього поняття. Широко відомим є визначення поняття «здоров'я», прийняте Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), яке трактується як стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя людини, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Е.Г. Булич та І.В. Муравов наводять 99 визначень поняття «здоров'я», стверджуючи, що різноманітність уявлень про нього була й залишається природним результатом нестачі знань про сутність здоров'я [2, 35-52]. Більшість визначень поняття «здоров'я» мають філософський характер, оскільки вказують на той стан людини, за якого вона здатна творчо розкрити свою сутність у соціально-прийнятній творчій формі.

При всій важливості поняття здоров'я не так просто дати йому вичерпне визначення. Як вказує О.А. Федько, «дослідники виділяють найбільш типові елементи визначення здоров'я: нормальна функція організму на всіх рівнях його організації (органів, гістологічних, клітинних і генетичних структур, нормальний перебіг фізіологічних і біохімічних процесів, що сприяють індивідуальному виживанню й відтворенню); динамічна рівновага організму та його функцій з навколишнім середовищем; здатність до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участь у соціальній діяльності та суспільно корисній праці; здатність організму пристосовуватися до постійно змінюваних умов у навколишньому середовищі, здатність підтримувати сталість внутрішнього середовища організму, забезпечуючи нормальну та різнобічну життєдіяльність і збереження живого початку в організмі; відсутність хвороби, хворобливих станів, хворобливих змін; повне фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя» [12].

Тема здоров'я усе частіше стає предметом обговорення у медицині. Проте медицина розглядає переважно проблеми хвороби і засоби їх лікування. Проблеми хвороби пряме стосуються здоров'я, але не вичерпують усіх його аспектів. Необхідність філософського підходу відстоює Ю.М. Хрустальов, який зазначає, що лише філософія здатна охопити цю проблему і виробити спільну теорію здоров'я людини [14, 5]. Це пов'язано з тим, що для побудови інтегральної теорії здоров'я необхідні спільні науково-світоглядні погляди на світ у цілому і сутність людини, на її природні й духовні начала, що

визначають творчий характер життєдіяльності. У суспільній свідомості отримує визнання нова філософсько-методологічна тема, запропонована Ю.М. Хрустальовим для всебічного опрацювання, яка пов'язана з цілісним вивченням людини з метою створення спільної інтегральної теорії здоров'я. Від розуміння цілісності природи людини залежить і ставлення до її здоров'я, а також соціально-медична методика оздоровчих заходів.

Необхідно констатувати, що психологічні, антропологічні, медичні, езотеричні концепції людини поки не складаються в єдину теоретичну систему. Існують різні підходи до проблеми здоров'я, а саме психологічні, медико-біологічні, валеологічні, езотеричні, релігійні та ін. Проте завдання створення інтегральної концепції здоров'я ще не отримало свого позитивного вирішення. Тому ми вважаємо, що філософія має право на постановку питання про сутність здоров'я та на створення інтегральної концепції щодо біосоціальних технологій впливу на здоров'я людини. У зв'язку з екологічною кризою і перспективою космічної експансії людини це питання неминуче трансформується із суто медичного в глобальне питання про якість природи людини, про її онтологічну сутність, про біосоціальний субстрат її життєдіяльності. У такому ракурсі здоров'я – це оптимальна стійкість до дії патогенних агентів; біологічна, психічна і соціальна адаптивність до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються; здатність організму підтримувати життєдіяльність на функціональному рівні. Виходячи з цих позицій, науковці і лікарі зобов'язані об'єднати і сконцентрувати свої зусилля на розробці наукових підходів, методів і методик підвищення ресурсу стійкості людини в умовах сучасного життя.

Актуальним в біоетиці стає питання про «кількість» і про «якість» здоров'я. У зв'язку з появою біомедичних технологій, особливо тих, які претендують на радикальну зміну природи самої людини, відбувається переоцінка цінностей у філософії. У науці все більше усвідомлюють необхідність поглиблення категоріального дослідження системи «людина-світ» (П.В. Алексеев) з урахуванням того творчого начала в людині, який заснований на здоров'ї і є суттєвою, необхідною умовою соціального і особистого життя. Якщо у системі «людина-світ» виділити для розгляду підсистему «людина» (В.В. Миронов), то сутність людини виявляється через діяльність, творчість та активність, які характеризують її здоров'я.

Гуманітарна доктрина освіти, спроектована на проблему здоров'я, дозволяє розкрити здоров'я як гуманітарну цінність. Тому філософія здоров'я розглядає здоров'я як цінність у тій мірі, в якій допомагає

розкрити людські якості, прагнення до самовдосконалення та до творчої активності.

У сучасному суспільстві назріла необхідність інституціоналізувати здоров'я як гуманітарну цінність через створення єдиної національної програми освіти як основи зміцнення фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я з урахуванням екологічної, демографічної і антропологічної кризи. Духовне здоров'я є індикатором кризових процесів, що відбуваються у всіх сферах суспільства. Древні філософи і медики були єдині в тому, що глибинні причини усіх хвороб приховані в душі людини, а на організменому рівні виявляють всі патології її духовного життя. Звідси впливав висновок про те, що необхідно практикувати такі соціокультурні цінності, які укріплювали б саме духовне здоров'я. О.В. Терентьев вказує, що поняття «духовне здоров'я» передбачає відповідальне ставлення до свого здоров'я, певний стиль життя, чіткі етичні позиції і світоглядний настрій [10, 17].

Слід зазначити, що психологія здоров'я пов'язана з іншими галузями психологічного знання, а саме з психофізіологією, медичною психологією, соціальною психологією, психологією спорту та психологією професійної діяльності.

Здоров'я людини є найважливішим чинником соціокультурного розвитку і в той же час залежить від соціальних умов, в яких опремечена його родова сутність. Без цього неможливе відчуття повноти людського життя, оптимальне задоволення психофізіологічних і економічних потреб. Соціальна активність людини базується на стані її здоров'я. Академічно абстрактне питання про суть людини в епоху біотехнологічної революції стає питанням життя і смерті, буття і небуття людини.

О.А. Федько пропонує розглядати соціальне здоров'я тієї чи іншої нації як «різновид соціального порядку, еволюцію соціальних відносин: подолання минулих епідемій та колективного страху та одночасно солідаризацію громадян у їхньому бажанні допомогти тяжкохворим чи інвалідам» [12].

Для нас важливо з'ясувати сутність дефініції «технологія». Слово «технологія» походить від грецького *teche* – мистецтво, майстерність, і *logos* – наука, закон. Як вказує І.М. Дичківська, технологія – це наука про майстерність [4, 56].

Аналіз словників свідчить про те, що поняття «технологія» тлумачиться по-різному. Так, у «Тлумачному словнику української мови» поняття «технологія» визначається як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі

виробництва чогось; початковий предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій [11, 445]. У «Словнику російської мови» С.І. Ожегов трактує поняття «технологія» як сукупність виробничих методів і процесів у окремій галузі виробництва, а також науковий опис засобів виробництва [8, 795]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «технологія» витлумачено як сукупність знань про способи та засоби оброблення матеріалів, мистецтво володіння *процесом* [2, 1245]. У «Соціологічній енциклопедії» поняття «технологія» визначено як сукупність прийомів і методів впливу на речову, енергетичну й інформаційну структуру предметів праці [9]. У «Філософському словнику соціальних термінів» вказано, що технологія є особливою формою суспільно-історичної реальності, що є предметним буттям сутнісних сил суспільної людини та виконує роль безпосередньої, створеної людиною матеріальної основи її життєдіяльності, функцію «виробничих органів» соціального організму, а також об'єктивних способів розвитку самої людини [13, 582-583].

Сучасні філософські розвідки також дозволяють, як вказує О.Г. Набока, виокремити два основні тлумачення технології: технологію у вузькому значенні й технологію в широкому значенні. Звичайне вузьке розуміння технології таке: це сукупність (система) правил, прийомів, методів одержання, обробки або переробки сировини, матеріалів, проміжних продуктів, виробів, застосовуваних у промисловості [6, 21]. Одне з широких розумінь технології зустрічаємо в роботах Н. Віга. Учений стверджував, що технологія як нова дисципліна, що ґрунтується на філософії техніки, виникла лише в останнє десятиліття. На думку Н. Віга, її ґрунтовною передумовою є те, що технологія стала відігравати центральну роль у нашому існуванні й способі життя, тому повинна досліджуватися як фундаментальна людська характеристика. Це означає, що технологія розвивається відповідно зі своєю логікою і більше формує людський розвиток, ніж служить людським цілям [3, 15].

На підставі вивчення філософсько-соціальної літератури О.Г. Набока зазначає, що технологія – порівняно нове утворення в педагогічній науці, першоджерела якої містяться ще в працях античних філософів. Зокрема, сутнісно-змістовий компонент технології як дефініції розкривається через підходи до спартанського виховання у грецькій школі, підходи до виховання, запропоновані Плутархом, використання логічних конструкцій діалогу окреслених Сократом, систему форм і засобів виховання для різного типу шкіл і

під час вивчення різних предметів досліджених Платоном. Особливе значення для цього дослідження мають погляди Аристотеля на технологію досягнення мети через дотримання двох умов: правильного встановлення кінцевих цілей і пошуку відповідних засобів, що ведуть до кінцевої мети.

В епохи Середньовіччя, Відродження, Просвітництва значно розвинуто сутнісні характеристики поняття «технологія». Саме в цей час у системі освіти чітко виокремилось два компоненти: технології оволодіння теоретичними знаннями (лекції, бесіди, колективні обговорення положень «семи вільних мистецтв» тощо); технології практичних занять (переписування та переклад першоджерел, виконання завдань, вправ) на професійне розвинення. Отримали подальший розвиток такі принципи положення технологій навчання, як самостійність у навчанні (Ф. Бекон), активність (Р. Декарт), гарантованість результату (Я. Коменський), спрямування на практико-орієнтовану діяльність (Дж. Локк), забезпечення умов до самовдосконалення, самопізнання, творчого саморозвитку (Ж.-Ж. Руссо).

Становлення філософсько-соціологічної індустріально-технократичної парадигми в першій половині XIX століття безпосередньо визначило специфіку технологій навчання на цьому етапі: у змісті освіти почали переважати предмети, спрямовані на формування практичних умінь, а також запровадження проєктів, заснованих на еkleктичному підході до навчання (Дж. Дьюї). Для цього дослідження важливим є висновок щодо «діяльнісної природи» технології, яка дозволяє використовувати технологію навчання не лише для розширення теоретичних знань, а й для набуття насамперед професійного досвіду та практично-методичних знань.

У XX столітті проблема технологічності практично повністю змістилася у соціально-філософський і соціологічний бік, стаючи однією з центральних тем обговорення представників технократизму (Т. Веблен) і постіндустріалізму (Дж. Гелбрейт). Ці підходи до розуміння технології як процесу використання наукового знання для визначення шляхів виконання через репродукування остаточно підтверджують можливість використання технології не лише в галузі виробництва, а й також у будь-яких сферах суспільного життя, зокрема освіти.

Резерв у збереженні здоров'я людини закладений в організації способу життя залежного від культури здоров'я, що передбачає знання індивідом генетичних, фізіологічних, психологічних можливостей свого організму, методів контролю, збереження психофізіологічного

статусу і зміцнення здоров'я, уміння розповсюджувати медико-біологічні знання на своє оточення і в цілому на соціальне середовище. Для підтримки здоров'я організм постійно задіює адаптаційно-компенсаторні механізми, які реалізуються у пристосовних поведінкових актах, які дозволяють підтримувати організм у стані біологічного, психічного і соціального благополуччя. У основі забезпечення безпеки лежить своєчасне заповнення суб'єктом ресурсів свого організму, а своєчасне заповнення ресурсів можливе лише при регулярних тренуваннях і здоровому способі життя. С.Л. Кандибович і М.Ф. Секач вказують, що відносні критерії здоров'я тієї або іншої популяції людей вважаються абсолютними для кожної окремої людини і у кожній окремій ситуації її існування в тих або інших умовах [5, 7].

Таким чином, філософія розглядає проблему здоров'я не лише ретроспективно у зв'язку з аксіологією, але і перспективно у зв'язку з біоетикою, що ставить питання про захист біосоціального субстрату людини від агресивного вторгнення біомедичних технологій. В ієрархії цінностей найвищий рейтинг займає така цінність, як життя. У сучасних умовах питання здоров'я суттєво актуалізується. Здоров'я характеризує існування людини, у результаті якого її життя та діяльність розглядається як природний саморозвиток властивих їй сутнісних властивостей і якостей. Здоров'я – це соціально-економічна категорія. Це розуміння вимагає нової стратегії профілактичної роботи, спрямованої на підвищення індивідуальної активності населення в практичному засвоєнні навичок і умінь ведення здорового способу життя, на формування суспільної свідомості, орієнтованої на здоровий спосіб життя.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Булич Е. Г. Валеологія. Теоретичні основи валеології : [навчальний посібник] / Е. Г. Булич, І. В. Муравов. – К. : ІЗМН, 1997. – 224 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Виг Д. Н. Технологія, філософія і політика // Технологія і політика. – Лондон, 1988. – С. 7-15.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навчальний посібник]. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Кандыбович С. Л. Здоровье населения – залог стабильности и безопасности населения / С. Л. Кандыбович, М. Ф. Секач // Вестник Московского университета. Серия 14 «Психология». – 2011. – № 4. – С. 7-15.

6. *Набока О. Г.* Професійно-орієнтовані технології навчання у фаховій підготовці майбутніх економістів : [монографія]. – Словянськ : Підприємство Маторін Б.І., 2012. – 303 с.
7. *Небесний Ю.* Збереження здоров'я школярів – одна з найвживіших проблем сьогодення / Ю. Небесний, І. Воробйова // Здоров'я та фізична культура. – 2012. – № 10. – С. 5-6.
8. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка: около 70000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1990. – 921 с.
9. Социологическая энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. В.Н. Иванов. – М. : Мысль, 2003. – Т. 2. – 863 с.
10. *Терентьев О. В.* Здоровье человека как объект философского аксиологического анализа : автореферат дис. кандидат. філософ. наук : 09.00.01. – М., 2008. – 21 с.
11. Тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Арій, 2007. – 512 с.
12. *Федько О. А.* Багатоаспектність поняття «здоров'я» у сучасній науковій думці // [http: www.dy.nauka.com.ua](http://www.dy.nauka.com.ua).
13. Філософський словник соціальних термінів. – Х. : Вид-во «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.
14. *Хрусталева Ю. М.* Здоровье человека как проблема философии // Экономика здравоохранения. – 2003. – № 8. – С. 5-9.

***Путров С. Ю. Специфика философского подхода к биосоциальным технологиям влияния на здоровье человека.***

*Здоровье является базовым условием реализации производительной профессиональной деятельности человека, приоритетной ценностью, которая обеспечивает активность человека во всех видах деятельности и реализацию его жизненных смыслов, производительность которых коррелирует его образ жизни. Философский подход позволяет рассматривать здоровье человека как сложное социопсихобиологическое явление, которое отображает культурный, интеллектуальный, креативный и профессиональный потенциал нации.*

*Ключевые слова: философский подход, биосоциальные технологии, здоровье человека.*

***Putrov S. Specifics philosophical approach to technology biosocial effects on human health.***

*Health is a basic condition of the productive professional man , a priority value , which provides the activity of man in all the activities and the implementation of his life meaning , the performance of which correlates his life. The philosophical approach allows us to consider health as a complex phenomenon of social, psychological, biological that displays the cultural, intellectual , creative and professional potential of the nation.*

*Keywords: philosophical approach , biosocial technology , human health.*